

DS4 – MODEL PODPORE IN POMOČI NA PODROČJU AVTIZMA ZA DELODAJALCE V SLOVENIJI

PREGLED DOSEDANJEGA STANJA NA PODROČJU ZAPOSLOVANJA OSEB Z AVTIZMOM

VIS A VIS

»Podpora strokovnim delavcem v izobraževanju in
zaposlovanju na področju avtizma«

VIS A VIS

Projekt **VIS A VIS** je sofinanciran s strani programa Norveškega finančnega mehanizma 2014–2021.
Sodelujemo skupaj za [vključujočo](#) Evropo.

PREGLED DOSEDANJEGA STANJA NA PODROČJU ZAPOSLOVANJA OSEB Z AVTIZMOM

Posnetek zakonodaje na področju zaposlovanja oseb z avtizmom v RS

V republiki Sloveniji zakonodaja pravic oseb z avtizmom ni opredeljena v posebnem zakonu ampak v sklopu zakonodaje, ki ureja pravice tudi drugih oseb z ovirami in posebnimi potrebami.

V slovenskem pravnem redu je hierarhično najvišji pravni predpis Ustava RS, ki med drugim ureja tudi pravice invalidov. Ustava RS ureja v prvem in drugem odstavku 50. člena, prvem odstavku 52. člena in prvem ter drugem odstavku 14. člena. Navedeni členi Ustave RS, ki so zelo splošni, so konkretizirani v nižjih pravnih aktih. Prvi tovrstni predpisi nižjega pravnega ranga pa so skladno z 8. členom Ustave RS načela mednarodnega prava ter mednarodne pogodbe, ki obvezujejo Slovenijo. Kot posebej relevantna mednarodna pogodba, ki zavezuje RS na področju varstva pravic invalidov, je Konvencija o pravicah invalidov (KPI). Ustava RS besede invalid podrobneje ne konkretizira.

Ustava Republike Slovenije vsakomur zagotavlja enake človekove pravice in temeljne svoboščine. V okviru 52. člena, Ustava RS posebej navaja, da imajo otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in druge huje prizadete osebe pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. To izobraževanje in usposabljanje se financirata iz javnih sredstev.

Osebe z avtizmom imajo v RS enake pravice do zaposlitve kot vsi drugi. Temeljne pravice v zvezi z zaposlovanjem jim v Sloveniji zagotavljata Ustava Republike Slovenije in Konvencija o pravicah invalidov. V zakonodaji o zaposlovanju invalidov in drugih ranljivih skupin osebe z avtizmom niso posebej opredeljene (Brecelj, Demšar, Zovko in Bratuš, 2020).

V RS poznamo več statusov invalida, ki se jih pridobi v različnih postopkih in preko različnih institucij.

Na področju zaposlovanja oseb z avtizmom so pomembni naslednji zakoni:

- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI) (omogoča zaposlovanje oseb s avtizmom v podporni obliki zaposlitve, zaščitni obliki zaposlitve, na običajnem trgu dela in delovno udejstvovanje v programih socialne vključenosti v primeru izdaje odločbe o nezaposljivosti)
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2)
- Zakon o osebni asistenci (ZOA)
- Zakon o socialnem vključevanju invalidov (ZSVI)

Omenjeni zakoni urejajo pravice in podporo pri zaposlovanju osebam s trajnimi okvarami ali posledicami telesne ali duševne bolezni, zaradi katerih imajo te osebe bistveno manjše možnosti za zaposlitev.

Za reševanje zaposlitvene problematike oseb z avtizmom sta poleg Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov pomembna še Zakon o socialnem vključevanju invalidov – ta zakon omogoča zaposlovanje oseb s avtizmom, ki imajo tako hudo obliko

neprilagojenega vedenja, da jim to onemogoča samostojno življenje in pridobivanje sredstev za preživljanje; in Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju – po njem so osebe s avtizmom upravičene do pravic iz zakona na podlagi invalidnosti in drugih zakonsko določenih pogojev.

Osebe z avtizmom, ki imajo pridruženo motnjo v duševnem razvoju, se lahko vključijo v usposabljanje tudi v okviru tako imenovane socialnovarstvene storitve - Zaposlitev pod posebnimi pogoji, tisti z najhujšo prizadetostjo pa za delo v manjših skupinah z delovnim inštruktorjem.

Socialnovarstvene storitve ureja Zakon o socialnem varstvu. V okviru Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030 (ReNPSV22–30) se ocenjuje, da je bilo v letu 2020, 3.617 oseb, ki so bile vključene v storitev, med njimi tudi osebe z avtizmom.

Socialno-varstvena storitev: Vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji je organizirana oblika varstva, s katero se izpolnjujejo temeljne človekove pravice odraslih invalidnih oseb do storitve, ki tem osebam v skladu z njihovimi sposobnostmi daje možnost aktivnega vključevanja v družbeno življenje in delovno okolje ter opravljanja koristnega, vendar njihovim zmožnostim primernega dela. Storitve so organizirane in se izvajajo tako, da uporabnikom omogočajo ohranjanje pridobljenih znanj ter širitev novih znanj in delovnih spretnosti, pridobivanje novih socialnih in delovnih navad, uresničevanje lastnih idej in ustvarjalnosti ter stimuliranje občutka koristnosti in samopotrditve. Storitev zagotavlja tudi druge oblike varstva, ki uporabnikom in njihovim družinam omogočajo delovno in socialno udejstvovanje.

Upravičenci do storitve so: odrasle osebe z motnjami v duševnem razvoju in odrasle osebe z več motnjami.

Nadgradnje in cilji, ki jih Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva predvideva so:

- nadgradnja obstoječih storitev na način, da se uporabnike podpre pri razvijanju in krepitvi posameznikovih sposobnosti, njegovi ustvarjalnosti, spretnosti in znanju;
- zagotovitev specializiranih oblik storitev za nekatere ciljne skupine oziroma nadgradnja storitve z novimi oblikami in načini izvajanja za ciljne skupine (osebe po 65. letu, osebe po pridobljeni možganski poškodbi, osebe z vedenjskimi motnjami in težavami v duševnem zdravju ter kombinacijo motenj v razvoju, osebe z avtizmom);
- nadgradnja storitev z izvajanjem različnih oblik podpornih storitev, s katerimi bi posamezniku omogočili čim bolj samostojno življenje in vključevanje v skupnost, kot so: storitve socialnega vključevanja na podlagi Zakona o socialnem vključevanju invalidov, mobilna pomoč, podporne storitve na daljavo;
- nadgradnja storitev na daljavo oziroma na domu;
- opredelitev zdravstvene oskrbe za osebe, ki so vključene v storitev vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji, ki jo izvajajo varstveno-delovni centri,
- zagotovitev zadostnega števila primernih dislociranih prostorskih kapacitet za izvajanje storitve ter povečanje regijske pokritosti dislociranih enot za izvajanje specializiranih oblik storitve za nekatere ciljne skupine (osebe po pridobljeni možganski poškodbi,

osebe z vedenjskimi motnjami in težavami v duševnem zdravju ter kombinacijo motenj v razvoju, osebe z avtizmom).

Cilj do leta 2030: zagotovitev okvirno 4.500 mest za izvajanje storitev vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji.

Inštitut RS za socialno varstvo spremlja uresničevanje in doseganje ciljev resolucije o nacionalnem program socialnega varstva in o tem izda poročilo.

Osebam s avtizmom, urejen status invalida v Republiki Sloveniji prinaša priložnosti v smislu določenih pravice.

V Sloveniji je zaposlovanje oseb z avtizmom s statusom invalida sistemsko urejeno v Zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov. S storitvami zaposlitvene rehabilitacije zagotavljajo izvajalci zaposlitvene rehabilitacije celostno obravnavo in pomoč osebam, ki imajo pri iskanju zaposlitve težave zaradi invalidnosti. V okviru Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov imajo tudi osebe s avtizmom priložnost, da skozi proces usposabljanja na konkretnem delovnem mestu in ostalih storitev zaposlitvene rehabilitacije (psihosocialna rehabilitacija) se preizkusijo na določenem delovnem mestu, se naučijo določenih delovnih spretnosti in veščin, ter gredo skozi proces ocene delovnih zmožnosti v okviru katere se izda odločba o podporni zaposlitvi, zaščitni zaposlitve ali odločbo o nezaposljivosti.

Osebe z ovirami predstavljajo pomemben delež prebivalstva, med prebivalci Slovenije je približno 170.000 oseb z ovirami in 230.000 bolnikov z dolgotrajnimi boleznimi (SURS, 2020).

Po evidenci Zavoda RS za zaposlovanje je bilo v septembru 2018 v OS Celje, prijavljenih 1.282 oseb s statusom invalida, v OS Koper 693 oseb s statusom invalida, v OS Kranj 812 oseb s statusom invalida, v OS Ljubljana 2.985 oseb, v OS Maribor 1.801 oseb, v OS Murska Sobota 1.979 oseb, v OS Nova Gorica 521 oseb, v OS Novo mesto 782 oseb, v OS Ptuj 698 oseb, v OS Sevnica 693 oseb, v OS Trbovlje 326 oseb in OS Velenje 1.317 oseb s statusom invalida. Skupaj 14.038 prijavljenih brezposelnih oseb s statusom invalida v evidencah Zavoda RS za zaposlovanje (Zavod RS za zaposlovanje, 2019).

Zavod RS za zaposlovanje izvaja različne programe s katerimi želi vzpodbuditi zaposlovanje oseb z ovirami. V septembru 2018 je Zavod RS za zaposlovanje izvajal naslednje programe: javna dela, subvencioniranje zaposlitev pri izvajanju pomoči na domu ter osebne asistencе, spodbujanje zaposlovanja dolgotrajno brezposelnih oseb, spodbujanje razvoja socialnega podjetništva (Zavod RS za zaposlovanje, 2019).

Zaposlitvena rehabilitacija

Zaposlitveno rehabilitacijo ureja Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (v nadaljevanju ZZRZI). Zakon omogoča izvajanje storitev tako za zaposlene kot nezaposlene osebe. Izvajanje zaposlitvene rehabilitacije je opredeljeno kot javna služba v okviru mreže izvajalcev. V Slovenije obstaja 12 izvajalcev, ki so s strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve pridobili koncesijo za izvajanje zaposlitvene rehabilitacije, in sicer: Centerkontura d.o.o., CRI Celje d.o.o., Invalidsko podjetje Posočje d.o.o., Ozara storitveno in invalidsko podjetje d.o.o, Papilot Zavod za vzpodbujanje in razvijanje kvalitete življenja, Racio,

družba za razvoj človeškega kapitala d.o.o., Šentprima – Zavod za svetovanje, usposabljanje in rehabilitacijo invalidov, Zavod Jelša – Center za izobraževanje, usposabljanje in rehabilitacijo, Zavod Ruj, Zavod Vitis – Center za izobraževanje, usposabljanje in rehabilitacijo, ZIP center d.o.o., Podjetje za proizvodnjo, storitve, usposabljanje in zaposlovanje invalidov, Želva .d.o.o. ter 1 javni zavod Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Republike Slovenije – SOČA (Mreža izvajalcev rehabilitacije za obdobje 2014–2020, 2020).

Po ZZRZI (Ur. l. RS, št. 16/2007) je ta opredeljena kot:

- Pravica invalida do posameznih storitev zaposlitvene rehabilitacije v obsegu, na način in v trajanju, opredeljenem v rehabilitacijskem načrtu (13. člen ZZRZI), so storitve, ki se izvajajo s ciljem, da se invalid usposobi za ustrezno delo, se zaposli, zaposlitev zadrži in v njej napreduje ali spremeni svojo poklicno kariero (4. člen ZZRZI).
- Zaposlitvena rehabilitacija se financira iz proračuna Republike Slovenije, če je napotitelj v storitve zaposlitvene rehabilitacije Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. V primeru, da je napotitelj Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, delodajalec ali kdo drug, se storitve zaposlitvene rehabilitacije financirajo po veljavnem ceniku, ki velja od 1. junija 2006 – Sklep o cenah storitev zaposlitvene rehabilitacije in podpornih storitev.

Kot je zapisano v 2. členu ZZRZI (Ur. l. RS, št. 16/2007), je namen zakona povečati zaposljivost invalidov in vzpostaviti pogoje za njihovo enakovredno udeležbo na trgu dela z odstranjevanjem ovir in ustvarjanjem enakih možnosti.

Zakon zaposlitveno rehabilitacijo opredeljuje kot pravico invalida. To pomeni, da mora oseba, ki vstopa v zaposlitveno rehabilitacijo, imeti status invalidne osebe. Običajno oseba status invalidne osebe pridobi preko tako imenovane storitve B – priprava mnenja o ravni delovnih sposobnosti, znanj, delovnih navad in poklicnih interesov in pomeni kompleksno timsko obravnavo, ki zajema oceno zdravstvenih dejavnikov; izobrazbeno-poklicnih dejavnikov ter pridobljenih delovnih izkušenj; socialnih dejavnikov in dejavnikov okolja; sposobnosti, kognitivnih funkcij in sposobnosti učenja; osebnosti in vedenja, sprejemanje invalidnosti, interesi in cilji; ocena posameznikovega delovnega funkcioniranja ter opredelitev predvidenega področja dela ali šolanja. Strokovni tim ugotavlja pri posamezniku zmožnosti, znanja, delovne navade in interese ter oviranosti, za katere na osnovi te ocene iščejo nadaljnje rešitve. Timi so sestavljeni različno, glede na posameznika, ki ga obravnavajo. Mnenje je ključnega pomena za nadaljevanje procesa zaposlitvene rehabilitacije. Na osnovi mnenja tima se oblikuje rehabilitacijski načrt, ki določa vrsto, obseg, način in trajanje izvajanja storitev zaposlitvene rehabilitacije. Rehabilitacijski načrt se med izvajanjem rehabilitacije lahko dopolnjuje ali spreminja.

Osebe so napotene v Zaposlitveno rehabilitacijo s strani Zavoda RS za zaposlovanje. V primeru, da svetovalke zaposlitve na ZRSZ opazijo, da ima določena oseba zaposlitvene ovire, jo lahko napotijo k rehabilitacijski svetovalki, kjer ta osebo dodatno motivira za vključitev v zaposlitveno rehabilitacijo. Oseba mora podati na Zavod RS za zaposlovanje vlogo za pridobitev statusa invalidne osebe in uveljavljanje pravice do zaposlitvene rehabilitacije. Tako rehabilitacijski svetovalci in svetovalke na ZRSZ, kot izvajalci zaposlitvene rehabilitacije opažajo precejšnje težave pri motiviranju oseb za vključitev v proces rehabilitacije, tudi pri osebah z MAS). Dalj trajajoča brezposelnost in posledično mnogokrat tudi socialna

izključenost so dodatne obremenilne situacije, ki zavirajo proces vključevanja v zaposlitveno rehabilitacijo. Poleg strahu osebe pred neznanim in novimi spremembami v življenju se temu pridruži še status invalidne osebe. Namreč osebe velikokrat zavračajo status invalidne osebe, saj zase menijo, da niso invalidi. Po Zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji pa je pridobitev statusa invalidne osebe edini način, da oseba pridobi pravico do zaposlitvene rehabilitacije. Izvajalci zaposlitvene rehabilitacije in prav tako Zavod RS za zaposlovanje že nekaj časa opozarjamo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, na omenjeno problematiko. Alternativa sedanjemu stanju bi bila podelitev samo pravice do storitev zaposlitvene rehabilitacije in ne tudi nujno statusa invalidne osebe.

Podporno zaposlovanje

Podporno zaposlovanje je oblika zaposlitve na običajnem trgu dela s podporo, ki je lahko psihosocialne, tehnične ali organizacijske narave.

ZRSZ izda odločbo o podporni zaposlitvi invalidom, za katere se presodi, da so se s strokovno, tehnično in osebno pomočjo, ki se zagotavlja zanje in za delodajalca in delovno okolje, sposobni vključiti v delovno okolje, pri čemer njihovo doseganje delovnih rezultatov ni nižje od 70 % po pravilniku o subvencijah. Do subvencije plače so upravičeni samo v primeru, ko je ugotovljeno, da kljub prilagoditvi delovnega mesta in nudenju ustreznih podpornih storitev ne morejo dosegati pričakovanih delovnih rezultatov njihovega delovnega mesta.

Podporno zaposlovanje prinaša vrsto finančnih in drugih vzpodbud za zaposlovanje invalidov, kot so subvencije plače invalidom, plačilo stroškov prilagoditve delovnih mest in sredstev za delo invalidov, plačilo stroškov storitev v podpornem zaposlovanju. Preseganje kvote pa prinaša oprostitev plačila prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, nagrade za preseganje kvote, letne nagrade delodajalcem za dobro prakso na področju zaposlovanja invalidov in druge vzpodbude za zaposlovanje in ohranjanje delovnih mest za invalide.

Primerna delovna mesta za invalide so vsa delovna mesta, na katerih ob upoštevanju izjave o varnosti z oceno tveganja, invalidnost ni ovira za enakopravno opravljanje dela. Delodajalcem je priporočeno, da pri planiranju zaposlovanja in zaposlovanju invalidov upoštevajo Kodeks o ravnanju z invalidnostjo na delovnem mestu.

Zaposlitev v zaposlitvenih centrih - zaščitna zaposlitev

Zaščitna zaposlitev je zaposlitev invalida na delovnem mestu in v delovnem okolju, ki je prilagojeno njegovim delovnim sposobnostim in potrebam. Invalidu je prav tako nudena strokovna pomoč in spremljanje na delovnem mestu ali druge storitve glede na ugotovljene potrebe.

Največ zaščitanih delovnih mest zagotavljajo zaposlitveni centri, ki so ustanovljeni z namenom zaposlovanja invalidov na zaščitanih delovnih mestih. Tudi drugi delodajalci (npr. invalidska podjetja) lahko vzpostavijo določena delovna mesta, ki imajo obliko zaščitne zaposlitve, v kolikor imajo zaščitena delovna mesta ustrezno urejena znotraj sistematizacije delovnih mest.

Programi socialne vključenosti - izdaja odločbe o nezaposljivosti

Programi socialne vključenosti so socialni programi, namenjeni podpori in ohranjanju invalidovih delovnih sposobnosti. V programe se vključujejo invalidi, ki zaradi invalidnosti niso zaposljivi, kar Zavod po zaključeni zaposlitveni rehabilitaciji ugotovi z odločbo o zaposljivosti iz prejšnjega člena, invalidi I. kategorije z odločbo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije brez pravice do invalidske pokojnine po zakonu, ki ureja pokojninsko in invalidsko zavarovanje, in osebe z motnjo v telesnem in duševnem razvoju, ki nimajo možnosti vključitve v ustrezne socialno varstvene storitve. Programi socialne vključenosti se sofinancirajo iz proračuna Republike Slovenije.

Odločbo o nezaposljivosti in s tem pravico do vključevanja v programe socialne vključenosti izda Zavod RS za zaposlovanje, na predlog ocene o zaposljivosti izvajalca zaposlitvene rehabilitacije.

Zadnja leta se v Sloveniji povečuje število oseb z avtizmom, vključenih v storitve zaposlitvene rehabilitacije. Izkušnje iz prakse kažejo, da potrebujejo te osebe zaradi svojih značilnosti pri vključevanju na trg dela posebno obravnavo in usmerjanje, to pa zahteva od strokovnih delavcev v zaposlitveni rehabilitaciji, delodajalcev in tudi sodelavcev dodatna znanja ter sistematično in strukturirano usmerjanje (Brecelj, Demšar, Zovko in Bratuš, 2020).

Poskus povezovanja šolskega sistema in zaposlovanja za lažji prehod na trg dela

Za otroke in mladostnike z MAS je v Sloveniji vsaj delno poskrbljeno, tega pa ne moremo reči tudi za odrasle z MAS. In čeprav potrebujejo tudi odrasli z MAS enako kot otroci prilagojeno pomoč in podporo v obliki celostnega pristopa, ki bi upošteval vse vidike njihovega življenja (socialni odnosi, zaposlovanje, samostojno življenje), so ti pogosto prepuščeni sami sebi ali so še vedno odvisni od staršev in nemalokrat celo po uspešno končanem šolanju tudi več let iščejo zaposlitev, saj so zaradi svojih posebnosti pogosto manj uspešni.

Izkušnje iz prakse kažejo, da sta za te osebe ključnega pomena pravočasno prepoznavanje avtizma in usmeritev v ustrezne institucije, ki jim lahko pomagajo tako pri vstopu na trg dela kot na drugih področjih življenja (Brecelj, Demšar, Zovko in Bratuš, 2020).

Podatkov o stopnji zaposlenosti oseb z avtizmom v Sloveniji nimamo.

Težave pri zaposlovanju oseb s avtizmom kažejo tako na potrebo po usmerjeni specializirani obravnavi in podpori pri njihovem zaposlovanju. V nadaljevanju navajamo nekaj primerov dobrih domačih praks zaposlovanja oseb z avtizmom.

Za reševanje zaposlitvene problematike oseb z avtizmom je pomembno, da načrtujemo njihovo zaposlitveno pot že pred vstopom na trg dela, torej že med njihovim izobraževanjem, saj je prehod iz šolskega sistema v sistem zaposlovanja pomemben in je pogosto zahteven korak za vsakega mladega. Za mlade s posebnimi potrebami, torej tudi za osebe s avtizmom, pa je to še posebej težavno.

Dober zgled takšnega poklicnega usmerjanja že med šolanjem predstavlja projekt Razvoj in izvajanje prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela, ki je namenjen zagotavljanju strokovne pomoči mladim ob prehodu iz šole v zaposlitev. Po Zakonu o usmerjanju otrok s

posebnimi potrebami se lahko vanj vključijo vsi, ki imajo ustrezno odločbo Zavoda RS za šolstvo in so stari do 29 let. Vključenim v projekt so na podlagi individualnega načrta prehoda na voljo različne vsebine, strokovni delavci pa se pri tem povezujejo s starši, svetovalnimi delavci, učitelji, centri za socialno delo, osebnimi zdravniki in drugimi institucijami, ki lahko vplivajo na uspešnost prehoda v zaposlitev. Iz razgovora s koordinatorji projekta povzemamo, da se je v prvih dveh letih projekta izkazalo, da so ena od skupin, ki potrebujejo na tem področju največ pomoči in strokovne podpore, ravno mladi z avtizmom. Strokovni delavci pri tem projektu poročajo o uspešnih primerih pomoči mladim z avtizmom. Projekt se tako vse bolj uveljavlja kot dober povezovalni člen med sistemom šolanja in sistemom zaposlovanja za mlade s posebnimi potrebami (več na <https://prehodmladih.si/>) (Brecelj, Demšar, Zovko in Bratuš, 2020).

Raziskave v RS o zaposlovanju oseb z avtizmom

V Sloveniji je malo raziskav, ki bi se osredotočale na zaposlovanje oseb s avtizmom in delodajalce, ki zaposlujejo osebe s avtizmom, pa vendarle je bilo v zadnjih letih opravljenih nekaj manjših raziskav, ki nam dajejo delni vpogled v stanje zaposlitvene problematike oseb s avtizmom. V nadaljevanju povzemamo nekaj raziskav.

V raziskavi iz leta 2018 o izkušnjah oseb z avtizmom na delovnem mestu so Makarič in drugi (Makarič, Močnik in Prijatelj, 2018), ugotavljali, da so se v raziskavi sodelujoče osebe z avtizmom pri delu srečevale z naslednjimi težavami: dražljaji iz okolja, težave s hitrostjo izvedbe, težave z dojemanjem navodil, če niso podana dovolj natančno, težave s komunikacijo in težave v odnosih s sodelavci. Sicer so imele osebe z avtizmom pozitiven odnos do zaposlitve, za delo so bile motivirane in zavedale so se svojih močnih področij. Večinoma so opravljale individualne naloge in jim je to ustrezalo. Avtorji so ugotavljali tudi, da imajo osebe z avtizmom velike potenciale za delo, a jih zaradi zaposlenosti na manj ustreznem delovnem mestu oziroma zaradi neustreznega fizičnega in socialnega okolja ne morejo v polni meri izkoristiti.

V raziskavi v okviru priročnika "Smernice pri zaposlovanju oseb z MAS" (2020), ki jo je izvedel URI Soča (Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Slovenija), v kateri je sodelovala tudi Šentprima, je bilo ugotovljeno, da osebe s avtizmom lahko izkazujejo zelo dobre sposobnosti na posameznih področjih, ki jim zagotavljajo uspešnost pri delu, hkrati pa se soočajo s številnimi izzivi, ki jim otežujejo pridobivanje in ohranjanje zaposlitve. Imajo težave v komunikaciji in socialni interakciji, kar pomembno pogojuje uspešnost oseb s avtizmom na zaposlitvenih razgovorih in kasnejšo komunikacijo na delovnem mestu s sodelavci in nadrejenimi.

Čeprav je bil vzorec v raziskavi sodelujočih oseb s avtizmom majhen, je razvidno, da jim je vključenost v zaposlitveno rehabilitacijo pomagala k večji zaposljivosti – pred vključitvijo v zaposlitveno rehabilitacijo sta bili izmed šestih sodelujočih oseb z avtizmom zaposleni le dve, in to za krajši čas, preostale štiri pa so si delovne izkušnje pridobivale s honorarnimi deli. Po končani zaposlitveni rehabilitaciji je vseh šest oseb z avtizmom ohranilo zaposlitev, za to pa so se kot bistvene pokazale stalna podpora strokovnih delavcev osebam z avtizmom, njihovim delodajalcem in sodelavcem, podpora mentorjev in prilagoditve delovnega mesta.

Ugotovitve raziskave kažejo, da so bile sodelujoče osebe z avtizmom zadovoljne z delom, ki ga opravljajo. Tudi strokovni delavci in mentorji ocenjujejo njihovo delo kot ustrezno.

Bistven element za uspešnost procesa zaposlitvene rehabilitacije in nato zaposlitve je motiviranost za delo. Pri osebah z avtizmom so motiviranost za delo zaznavali tako strokovni delavci kot mentorji, pri čemer motiviranosti ni bila izražena besedno, ampak je bila prepoznavna po njihovem vedenju. Kot ključno za povečevanje motiviranosti se je pokazalo raziskovanje njihovih močnih področij in interesov.

Sodelujoči z avtizmom so navedli tudi nekaj konkretnih razlogov za zaposlitev; poglobitni je večja finančna neodvisnost, v nadaljevanju pa so navedli še nekaj socialnih motivatorjev, na primer deljenje specifičnih znanj in izkušenj z drugimi, socialno vključenost, večjo samostojnost in samozavest. Mentorji so kot glavni razlog za zaposlitev oseb z avtizmom navedli potrebo po novih delavcih, ob tem so omenili še njihovo uspešnost pri delu ter prizadevnost, motiviranost in odgovoren odnos do dela. Temu so pritrdili tudi strokovni delavci, navajali pa so še njihovo natančnost, vestnost, organiziranost in upoštevanje dogovorjenih pravil.

V raziskavi, kjer je sodelovalo 69 delodajalcev iz leta 2021 (Zaposlovanje ljudi z avtizmom: perspektiva delodajalcev, magistrsko delo 2021) povzamemo da:

- Delodajalci, vključeni v raziskavo, imajo pomanjkljivo znanje na področju zaposlovanja oseb z avtizmom.
- Nakazuje se, da imajo delodajalci, vključeni v raziskavo, stališča do oseb z avtizmom, ki niso nujno realna.
- Nakazuje se potreba delodajalcev po več znanjih na področju zaposlovanja oseb z avtizmom.
- Nakazuje se, da delodajalci, vključeni v raziskavo, niso pripravljeni na zaposlovanje oseb z avtizmom.
- Nakazuje se, da tudi delodajalci, ki zaposlujejo osebe s statusom invalida, niso nič bolj naklonjeni k zaposlovanju oseb z avtizmom.
- Največ znanja o osebah z avtizmom so delodajalci pridobili iz strani medijev, posledično je dober odnos z mediji ključnega pomena, da se značilnosti avtizma v družbi realno prikazujejo.
- Izobraževanje delodajalcev na področju prilagoditev delovnih mest in specifik pri zaposlovanju oseb z avtizmom ključnega pomena.

V Sloveniji ni izobraževanja za delodajalce, ki bi se osredotočalo na informiranje, ozaveščanje o koristih in potrebah oseb z avtizmom, posledično se v Sloveniji nakazuje potreba po ozaveščanju in razvoju veščin kadrovnikov in drugih, ki obvladujejo procese zaposlovanja in vodijo zaposlene na delovnem mestu. To bi delodajalce opolnomočilo pri približevanju nevrodiveziteti in pri izkoriščanju neizkoriščenega potenciala ljudi z avtizmom.

Pripravila: Ksenija Bratuš Albreht, Šentprima

Literatura in viri:

- Bratuš Albreht Ksenija (2021). Zaposlovanje ljudi z avtizmom: perspektiva delodajalcev, magistrsko delo
- Brecej, V., Demšar, A., Zovko, S. M. in Bratuš, A. K. (2020). Smernice za zaposlovanje oseb z motnjami avtističnega spektra (priročnik). Ljubljana: Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Republike Slovenije – Soča, Razvojni center za zaposlitveno rehabilitacijo: Združenje izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije v Republiki Sloveniji.
- Makarič, S., Močnik, R., Prijatelj, M. Ranljive skupine na trgu dela: Psihološki pogled na izzive in priložnosti, Poglavlje- Izkušnje oseb z motnjami avtističnega spektra na delovnem mestu. Znanstvena založba Filozofske fakultete
- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030 (Uradni list RS, št. 49/22)
- Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91, zadnja sprememba 36/04)
- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI)